

Autisme

Barn og elever med autismspekterforstyrrelser har utfordringer knyttet til språk, kommunikasjon og sosiale ferdigheter, og de kan ha vanskelig for å motivere seg for læring på tema og områder de ikke har interesse for.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 22.05.2024

Dere som jobber i barnehager og skoler bør vite hva som kjennetegner autisme, og hvordan dere best mulig kan tilrettelegge for det enkelte barnet eller eleven.

Hva er autisme?

Autismespekterforstyrrelse blir også kalt en gjennomgripende utviklingsforstyrrelse. I det ligger det at barn og elever som har autisme har vansker som forstyrrer utviklingen deres på alle områder.

Autismespekterforstyrrelser kjennetegnes ved at barnet eller eleven har

- vansker på det sosiale området, som å oppfatte sosiale spilleregler, normer og usynlige forventninger. Barnet eller eleven kan syns det er vanskelig å forstå at andre mennesker tenker, føler eller mener noe annet enn dem selv.
- vansker med kommunikasjon og språk. Dette kan vise seg i manglende evne til å forstå eller uttrykke talespråk, og vansker med å forstå mimikk og kroppsspråk.
- et begrenset og repeterende mønster av aktiviteter og interesser, gjerne sterke særinteresser. Det viser seg også i manglende evne til fleksibilitet, for eksempel sterk motstand mot endringer i rutiner og omgivelser. Det kan være vanskelig å motivere dem til læring.

Et barn eller en elev kan ha store vansker på noen områder, mens vanskene så vidt er mulig å se på andre områder.

Barn og elever som har autisme er veldig forskjellige, både fordi vanskene som er nevnt i punktene over har ulik styrke, men også fordi autisme kan forekomme i kombinasjon med andre diagnoser. Det er derfor vi snakker om autismspekteret. Barnet eller eleven kan også være overraskende dyktig på enkelte områder, men samtidig ha stort hjelpebehov på andre områder.

Det fins flere diagnoser innenfor autismspekteret. De mest vanlige er barneautisme, atypisk autisme, og Asperger syndrom.

Omtrent fire ganger så mange gutter som jenter får diagnosen. Spesielt blant jenter med normale kognitive evner er det mange som blir diagnostisert sent eller forblir udiagnostisert. De har noe mindre repeterende adferd og mindre adferdsvansker enn guttene, og mange kamuflerer vanskene sine bevisst eller ubevisst. I tillegg er det også mer vanlig at andre tilstander eller lidelser, som for eksempel psykiske vansker, overskygger autisnevanskene.

[Les mer om autisme på Helsenorge.no](https://www.helsenorge.no/autisme)

Hvordan gjenkjenne og utrede autisme?

Mistanken om at et barn eller en elev har autisme kan komme tidlig, eller lenger opp i alder.

Tidlige kjennetegn

Tidlige kjennetegn på en autismspekterforstyrrelse i sped- og småbarnsalderen kan være at

- det er vanskelig å få øyekontakt med barnet
- barnet ikke gråter for å få oppmerksomhet
- barnet ikke har separasjonsangst
- barnet foretrekker å være alene

Barnehagealder

Når barnet starter i barnehagen kan kjennetegnene være at

- barnet ikke retter oppmerksomheten mot det andre barn eller voksne er opptatt av i lek og kommunikasjon
- barnet ofte strever med samspill og dialog
- barnet har mangelfull evne til å imitere lyder og gester, som å vinke og klappe
- noen barn forsøker å beskytte seg mot sterke eller spesielle sanseintrykk, for eksempel lyd, lys, smak og luk. Andre oppsøker spesielt sterke sanseintrykk og reagerer ikke på smerte på vanlig måte.

Tegn på at et barn har vansker på det sosiale området kan være at

- barnet er lite opptatt av andre, og ikke ønsker eller klarer å leke med andre barn
- dere ikke klarer å lede barnets oppmerksomhet mot noe de ikke i utgangspunktet opptatt av
- barnet ikke reagerer på navnet sitt

Tegn på at et barn har vansker knyttet til språk og kommunikasjon kan være at barnet

- sjelden eller aldri peker for å gjøre dere oppmerksom på noe
- har forsinket eller manglende talespråkutvikling
- ikke oppfatter innhold i beskjeder, spesielt beskjeder som blir gitt til hele gruppa

Tegn på et barn har vansker knyttet til repeterende og stereotypet adferdsmønster kan være at barnet

- ofte snakker om det samme eller gjør det samme
- har vansker med å generalisere kunnskap og ferdigheter fra en situasjon til en lignende situasjon
- bruker leker på andre måter enn det som er vanlig, som å snurre på hjulet på biler i stedet for å kjøre
- blir fortvilet ved overganger eller endring av rutiner

Alle barn med autisme har disse kjennetegnene, men kjennetegnene har ulik styrke. Hos noen barn er ikke kjennetegnene tydelige før i 2-årsalderen eller senere.

Skolealder

Elever har i prinsippet de samme kjennetegnene på autisme som kan observeres i barnehagealder. Noen av vanskene kan bli mindre synlige eller forsvinne, mens andre kan bli mer framtrædende. Tegn som kan bli mer synlig med alder er at eleven

- strever med egenledelse, som for eksempel at de ikke kommer i gang med oppgaver
- har en bokstavelig forståelse av språk, og vansker med å forstå abstrakt språk
- får stressreaksjoner som vegring eller uønsket atferd i møte med ukjente oppgaver og situasjoner
- kan utvikle psykiske vansker som angst og depresjon
- kan utvikle bekymringsfullt skolefravær

Noen barn og elever klarer å skjule autisnevanskene sine lenge. Når språket blir mer abstrakt og det sosiale samspillet mer komplisert vil elevens vansker bli mer og mer tydelige. For noen vil en autismespekterforstyrrelse bli identifisert i løpet av skolealder, og for andre først når de er voksne.

Utredning

Hvis dere mistenker at et barn eller elev har autisme, må dere i samarbeid med foresatte ta kontakt med PPT. Selve diagnostiseringen skjer i spesialisthelsetjenesten. Dere bør sette i gang universelle tiltak i barnehagen eller skolen mens dere venter på at utredningen er fullført og diagnosen er satt.

En autismediagnose blir satt på bakgrunn av observasjoner gjort av foreldre, barnehage, skole og PPT, og standardiserte kartleggingsverktøy.

Tilrettelegging for barn og elever med autisme

Barn og elever med autisme driver ikke utviklingen sin selv på samme måte som andre barn og elever gjør. Læring skjer fortrinnsvis gjennom språk og kommunikasjon og sosiale erfaringer. Når begge disse områdene er rammet, påvirker det mulighetene for læring. Når barn og elever i tillegg har et begrenset og repeterende mønster av aktiviteter og interesser, er det en stor fare for at de blir værende i aktiviteter som ikke gir dem utvikling, eller at de utvikler kunnskaper og ferdigheter bare innenfor utvalgte og smale områder.

En stor del av den pedagogiske tilretteleggingen handler om å redusere faktorer som hindrer læring. Det er mye dere kan gjøre for at barn og elever med autisme skal mestre hverdagen sin bedre.

Støtte i språk og kommunikasjon

Gi barnet tidlig tilgang til kommunikasjonsstøtte. Barn og elever med autisme trenger ofte støtte til å forstå meningen og konteksten i kommunikasjon med andre. Et ord forsvinner ut i luften med det samme du har sagt det. Et symbol eller et ordbilde støtter det som blir sagt, og man kan ta seg lenger tid på å oppfatte det. Mange barn med autisme vil også ha behov for alternativ eller supplerende kommunikasjon (ASK). De fleste vil etter hvert utvikle talespråk, men noen vil ha behov for ASK hele livet. De aller fleste vil ha nytte av at kommunikasjonen blir visualisert, også de som har et godt talespråk.

Struktur, forutsigbarhet og visuell støtte i hverdagen

Autisme gir forståelsesvansker. Barna og elevene kan oppleve at de ikke forstår hva som skal skje eller hva som blir forventet av dem. Det utløser stressreaksjoner som gjør at det er vanskelig å ha overskudd til å lære. De kan også bli opptatt av detaljer framfor å få med seg helheten som gjør at det er lett å gå glipp av hva som er forventet av dem. For å hjelpe dem med dette kan dere

- bruke visuelle ukeplaner, timeplaner og arbeidsplaner i skrift eller symbol
- bruke bilde- og symbolstøtte for å forklare handlingskjeder
- la faste aktiviteter ha en fast struktur
- forberede overganger og rutinebrudd med støtte av tekst eller symboler

Støtte for å lykkes i det sosiale samspillet

Barn og elever med autisme vil trenge hjelp og støtte for å lykkes i samhandling med andre, særlig med jevnaldrende. Det kan for eksempel skje ved at dere forklarer de usynlige reglene i samspillet og leken med de andre.

Redusere sensoriske inntrykk

Opplevelsen av å bli overstimulert av sensoriske inntrykk skaper stress som påvirker hvor mottakelig barnet eller eleven er for å lære. Tenk gjennom hvordan dere organiserer hverdagen. Det kan være viktig å tenke på

- støyreducerende tiltak, som kan være alt fra strammere voksenledelse til filtknotter på stolene
- plassering i forhold til lys og andre synsinntrykk
- gruppestørrelse
- muligheter til å ta pause

Bygg læringsaktiviteter på barnet eller elevens interesser

Kartlegg interessene til barnet eller eleven. Tenk kreativt rundt hvordan dere kan jobbe med barnet eller elevens mål gjennom aktiviteter som barnet finner mening i. For barn og elever som har autisme kan dette være avgjørende for at de finner motivasjon til å lære nye ting.

Individuell tilrettelegging

Elever har rett til individuell tilrettelegging hvis de trenger det for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen.

Barn under opplæringspliktig alder har rett til spesialpedagogisk hjelp hvis de har behov for det.

Les mer: Tilrettelegging for barn og elever med behov for ekstra støtte

Statped har nyttige ressurser om autismspekterforstyrrelser.